

ISSN 2310-270X

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

ИЗДАЕТСЯ С ОКТЯБРЯ 2012 ГОДА

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

2022

1

ISSN 2310-270X

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ

ИЗДАЁТСЯ С ОКТЯБРЯ 2012 ГОДА

Журнал включён в
Перечень научных изданий
Республики Беларусь
для опубликования
результатов
диссертационных
исследований
и Российский индекс
научного цитирования
(РИНЦ)

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Учредители

Научно-методическое учреждение
«Национальный институт образования»
Министерства образования Республики Беларусь

Общественное объединение
«Белорусское педагогическое общество»

Редакционная коллегия

Г.В.ПАЛЬНИК, **главный редактор**, доктор педагогических наук
Е.Я.АРШАНСКИЙ, доктор педагогических наук
А.М.ВОЛОЧКО, доктор педагогических наук
В.В.ГИНЧУК, кандидат педагогических наук
А.А.ГЛИНСКИЙ, кандидат педагогических наук
Н.Г.ЕЛЕНСКИЙ, доктор педагогических наук
О.В.ЗЕЛЕНКО, доктор педагогических наук
Н.В.КОСТЮКОВИЧ, кандидат педагогических наук
А.С.ЛАПТЁНОК, доктор философских наук
Т.В.ЛИСОВСКАЯ, доктор педагогических наук
Л.В.МАРИЩУК, доктор психологических наук
Г.И.НИКОЛАЕНКО, заместитель главного редактора,
доктор педагогических наук
В.Л.ПАШКО, кандидат педагогических наук
В.Ф.РУСЕЦКИЙ, заместитель главного редактора,
доктор педагогических наук
В.А.САЛЕЕВ, доктор философских наук
Р.С.СИДОРЕНКО, кандидат педагогических наук
О.И.ТИРИНОВА, кандидат педагогических наук
И.А.ФУРМАНОВ, доктор психологических наук

Редакционный совет

Г.В.ПАЛЬНИК, доктор педагогических наук — председатель (Республика Беларусь)
В.А.БОЛОТОВ, доктор педагогических наук, академик (Российская Федерация)
М.И.ВИШНЕВСКИЙ, доктор философских наук (Республика Беларусь)
Ф.В.КАДОЛ, доктор педагогических наук (Республика Беларусь)
В.А.КАПРАНОВА, доктор педагогических наук (Республика Беларусь)
А.А.КОВАЛЕНЯ, доктор исторических наук (Республика Беларусь)
А.Д.КОРОЛЬ, доктор педагогических наук (Республика Беларусь)
А.К.КУСАИНОВ, доктор педагогических наук (Республика Казахстан)
Н.Н.МАЛОФЕЕВ, доктор педагогических наук, академик (Российская Федерация)
М.В.РЫЖАКОВ, доктор педагогических наук, академик (Российская Федерация)
И.И.СОКОЛОВА, доктор педагогических наук (Российская Федерация)
В.П.ТАРАНТЕЙ, доктор педагогических наук (Республика Беларусь)
У.К.ТОЛИПОВ, доктор педагогических наук (Узбекистан)
О.М.ТОПУЗОВ, доктор педагогических наук (Украина)
И.А.ФУРМАНОВ, доктор психологических наук (Республика Беларусь)
Л.В.ШКОЛЯР, доктор педагогических наук, академик (Российская Федерация)

1 (38)
2022

The Certificate of Mass Media Registration: No. 1578 of 26.10.2012

PEDAGOGICAL SCIENCE and EDUCATION

PUBLISHED SINCE OCTOBER 2012

The journal is included in the List of scientific editions of the Republic of Belarus for publishing the results of dissertation research and the Russian Science Citation Index (RSCI)

A QUARTERLY SCIENTIFIC JOURNAL

Co-Founders

Scientific and Methodological Institution «The National Institute of Education» of the Ministry of Education of the Republic of Belarus

Public Association «Belarusian Pedagogical Society»

Editorial Board

G.V. PALCHIK, Editor-in-Chief, Dr. Sci. (Pedagogics)
E.YA. ARSHANSKIY, Dr. Sci. (Pedagogics)
A.M. VOLOCHKO, Dr. Sci. (Pedagogics)
V.V. GINCHUK, Cand. Sci. (Pedagogics)
A.A. GLINSKIY, Cand. Sci. (Pedagogics)
N.G. ELENSKIY, Dr. Sci. (Pedagogics)
O.V. ZELENKO, Dr. Sci. (Pedagogics)
N.V. KOSTYUKOVICH, Cand. Sci. (Pedagogics)
A.S. LAPTYONOK, Dr. Sci. (Philosophy)
T.V. LISOVSKAYA, Dr. Sci. (Pedagogics)
L.V. MARISHCHUK, Dr. Sci. (Psychology)
G.A. NIKOLAENKO, Deputy Editor-in-Chief, Dr. Sci. (Pedagogics)
A.N. PASTUSHENIA, Dr. Sci. (Psychology)
V.L. PASHKO, Cand. Sci. (Pedagogics)
V.F. RUSSETSKY, Deputy Editor-in-Chief, Dr. Sci. (Pedagogics)
V.A. SALEEV, Dr. Sci. (Philosophy)
R.S. SIDORENKO, Cand. Sci. (Pedagogics)
O.I. TIRINOVA, Cand. Sci. (Pedagogics)
I.A. FURMANOV, Dr. Sci. (Psychology)

Editorial Council

G.V. PALCHIK, Dr. Sci. (Pedagogics) — Chairman (Republic of Belarus)
V.A. BOLOTOV, Dr. Sci. (Pedagogics), Academician (Russian Federation)
M.I. VISHNEVSKIY, Dr. Sci. (Philosophy) (Republic of Belarus)
F.V. KADOL, Dr. Sci. (Pedagogics) (Republic of Belarus)
V.A. KAPRANOVA, Dr. Sci. (Pedagogics) (Republic of Belarus)
A.A. KOVALENIA, Dr. Sci. (History) (Republic of Belarus)
A.D. KORDL, Dr. Sci. (Pedagogics) (Republic of Belarus)
A.K. KUSAINOV, Dr. Sci. (Pedagogics) (Republic of Kazakhstan)
N.N. MALOFEEV, Dr. Sci. (Pedagogics), Academician (Russian Federation)
M.V. RYZHAKOV, Dr. Sci. (Pedagogics), Academician (Russian Federation)
L.I. SOKOLOVA, Dr. Sci. (Pedagogics) (Russian Federation)
V.P. TARANTEY, Dr. Sci. (Pedagogics) (Republic of Belarus)
U.K. TOLPOV, Dr. Sci. (Pedagogics) (Uzbekistan)
O.M. TOPUZOV, Dr. Sci. (Pedagogics) (Ukraine)
I.A. FURMANOV, Dr. Sci. (Psychology) (Republic of Belarus)
L.V. SHKOLYAR, Dr. Sci. (Pedagogics), Academician (Russian Federation)

1 (38)
2022

СОДЕРЖАНИЕ

	Поздравляем с юбилеем Татьяну Лаврентьевну Лещинскую	5
СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ		
Стуканов В. Г., Глинский А. А., Журба А. Ф., Курбыко З. С., Новик С. Н.	Концептуальные основания формирования функциональной грамотности учащихся в воспитательном процессе учреждений общего среднего образования	6
Захарина Ю. Ю.	Полихудожественная образовательная среда как платформа социокультурного развития личности в условиях учреждений высшего образования	14
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ		
Баранова Н. П.	Обеспечение доступности общего среднего образования в ракурсе вызовов XXI века	20
Шиманская И. М.	Целевые основы этнопедагогического воспитания в народной педагогике белорусов	25
Семак В. И.	Влияние интернет-контента на формирование волевой направленности призванников 16–18 лет	30
Русакович І. К., Трафімовіч Т. Р.	Вызначэнне нацыянальнай прыналежнасці жэставай мовы ў Рэспубліцы Беларусь	37
Сыс Л. А.	Компетентностный подход в устранении заикания у подростков и взрослых (Окончание. Начало в № 4 за 2021 год.)	45
СОДЕРЖАНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ		
Шатова Е. А.	Наглядное моделирование как средство научного и учебного познания в химии	51
Копыцкий А. В., Химанович В. Н.	Трехступенчатая модель непрерывного образования по прикладной статистике в медицинских вузах с применением программных решений на языке «R»	56
ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА		
Шеститко И. В., Чэнь Ци	Профессиональная компетентность учителя вокала: сущность и структура ...	65
МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ		
Позняк Ж. А.	Методика организации занятий фитнес-боксом в рамках учебной дисциплины «Физическая культура» со студентами первого курса медицинского университета	72
ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ		
Чеснокова Е. П.	Благополучие межличностных отношений со сверстниками детей старшего дошкольного возраста, воспитывающихся в разных социокультурных условиях	80
ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ		
Лещинская Т. Л.	Экосоциальная стратегия коррекционной работы в логике сенсорной интеграции и социальной компенсации (Окончание. Начало в № 4 за 2021 год.)	87
Валькович О. Ф.	Теоретический аспект формирования функциональной грамотности учащихся с особенностями психофизического развития	95

Адрес редакции:
ул. Короля, 16, 220004, г. Минск
Тел.: (017) 200 54 09
Факс: (017) 200 56 35
E-mail: rod.pednauka@adu.by

Подписано в печать 18.03.2022.
Формат 60x84/8
Усл. печ. л. 11,63
Уч.-изд. л. 10,14
Тираж 101 экз.
Заказ № 197

Номер подготовили:
Обложка и дизайн-макет Л. Залужная
Компьютерная вёрстка Л. Залужная
Редакторы О. Панина, М. Шпилевская
Корректор М. Крупская
Компьютерный набор И. Мазуренко

Научно-методическое учреждение «Национальный институт образования» Министерства образования Республики Беларусь.
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя, распространителя печатных изданий № 1/263 от 02.04.2014. Ул. Короля, 16, 220004, г. Минск.

Открытое акционерное общество «Промпечать».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя, распространителя печатных изданий № 2/21 от 29.11.2013.
Ул. Черняковского, 3, 220049, г. Минск.

Мнения, высказанные в материалах журнала, не всегда совпадают с точкой зрения редакции. Ответственность за достоверность информации, содержащейся в статьях, несут авторы. Переносы некоторых слов сделаны не по правилам грамматики, а согласно возможностям компьютера.

© Национальный институт образования, 2022

Вызначэнне нацыянальнай прыналежнасці жэставай мовы ў Рэспубліцы Беларусь*

Русаковіч Ірына Кузьмічна, дацэнт кафедры карэкцыйна-развіваючых тэхналогій Інстытута інклюзіўнай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, кандыдат педагагічных навук, дацэнт; 140105@tut.by

Трафімовіч Тамара Рыгораўна, прафесар кафедры мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, доктар філалагічных навук, прафесар

В статье рассмотрена проблема изучения жестового языка Беларуси в контексте признания его национальной принадлежности. Предпринята попытка установить территориальный признак распространения, а также признаки титульной нации, по которым в большинстве цивилизованных стран мира национальные жестовые языки признаются полноценными лингвистическими системами, ставшими средствами коммуникации неслышающих граждан. Анализируются аспекты научного рассмотрения феномена «белорусский жестовый язык», состояние и перспективы исследования его лингвистического, социального, коррекционно-образовательного и национального содержания.

Ключевые слова: национальный жестовый язык; Беларусь; статус; носители; лингвистическое, социальное, коррекционно-образовательное, национальное содержание.

У цяперашні час у грамадскай свядомасці трывала ўмацавалася ўяўленне аб тым, што акрамя натуральных вербальных моў, якія з'яўляюцца галоўнымі сродкамі зносін, існуюць і паспяхова выконваюць свае камунікатыўныя функцыі жэставая мова.

Згодна з Вікіпедыяй, «жэставая мова — самастойная знакавая сістэма, якая складаецца з жэстаў, кожны з якіх утвараецца рукамі ў спалучэнні з мімікай, формай ці-рухам рота і вуснаў, а таксама ў спалучэнні са становішчам корпуса цела. Жэставая мова выкарыстоўваецца для зносін у мікрасоцыуме глух і слабачуючых людзей, таму на сучасні сваёй уяўляюць сабой сістэму камунікацыі асоб з парушэннем слыху. Выкарыстанне мовы жэстаў людзьмі без парушэння слыху другасна, аднак даволі распаўсюджана, калі ўзнікае неабходнасць у зносінах з людзьмі з парушэннямі слыху, якія з'яўляюцца носыбітамі жэставай мовы» (https://ru.wikipedia.org/wiki/Жестовые_языки).

Навуковае вызначэнне жэставай мовы (ЖМ) абаліраецца на яго лінгвістычную сутнасць. Так, мова жэстаў — гэта самас-

тойная, унікальная высокаразвітая моўная (знакавая) сістэма, якая функцыянуе па пэўных лінгвістычных законах і валодае ўсімі неабходнымі лексічнымі і граматычнымі сродкамі для выказвання розных значэнняў, у тым ліку і абстрактных. Сваю вядомую манаграфію аб жэставай мове нейрапсіхалаг прафесар О. Сакс (2014) так і назваў — «Бачныя галасы», падкрэсліваючы візуальную прыроду феномена, што ўключае форму рук, міміку, «мову цела», унікальную ўласцівасць «граматызацыі прасторы» як неад'емных кампанентаў семантыкі і флексіі жэставай мовы [1, с. 91–95].

Канвенцыйнасць жэставай мовы навукова даказана: вынікі нейрапсіхалагічных даследаванняў, праведзеных у шэрагу краін Еўропы (Англія, Германія, Фінляндыя, Швецыя), пацвердзілі лакалізацыю маўленчых цэнтраў, якія адказваюць за функцыянаванне ЖМ [2, с. 65–66; 3, с. 54]. Выяўлена, што дзейнасць мазгавых механізмаў, што забяспечваюць функцыянаванне і гукавой, і жэставай мовы, пабудавана паводле адных і тых жа прынцыпаў. Амерыканскі

*Статья подготовлена при финансовой поддержке Министерства образования Республики Беларусь на основе материалов НИР «Научно обосновать феномен белорусского жестового языка и разработать концептуальные основы создания тематических словарей жестового языка», осуществляемой в рамках задания на выполнение научно-исследовательской работы, направленной на научно-техническое обеспечение деятельности Министерства образования Республики Беларусь на 2021 – 2022 годы (ГР 20211511 от 24.05.2021).

дослідник Хрисула Белуджи доказала, що леве півшар'я, домінуюче у організації нейрфізіологічних процесів, зв'язане зі слухним мауленням, адже саме так само і зв'язане маулення. Перші жести, адже жести виражені, а так само маулення недекларовані і агресивні таго, хто не чує, подібні на складне і семантичні з першими словами і адаслоуними виказаннями таго, хто чує [3, с. 98–119].

Жестова мова займає певне місце у сучасному громадянстві. Гэта зв'язана перш за все з тим, що кількість слабачуючих і глухих людей у світі зростає значно: на даний час САЗ, кожні два роки чоловік має знижену слуху. Далі не кожні при гатим ідентифікують себе слухом і представником субкультури глухих. Категорія людей з порушенням слуху у цілому вельми різноманітна. Більшість слабачуючих дякуючи каротичній даламози пасляхова реабілітація, удіельніше у півквартаснім житті разом з тим, хто чує, у їх макросоціуму. Яні можуть з'являтися носіями мови жестау (які народилися у сем'ях глухих батьків) або наогул яго не знають і не користаються їм у житті. Для тих дяцей і людей, хто мають дяжкую ступень страти слуху і дяжкою слуха-маулення компенсації, як правило, жестава мова становить важним і нередка асоуїним сродком камунікації, релігії і самореалізації.

Системне вивчення жестава мови займає адовоно непрацясли період. Яно бере свой початок у першій половині ХХ століття і зв'язане з іменем американського професора Уільяма Стоука і яго книгой «Структура жестава мови», яка убачила світ у 1960 році. Цікавість до вивчення жестава мови у асоуїні даяроченні і садь-культурними змінами у системі адукації і реабілітації асоб з порушенням слуху, павищенням їх садьялінаго статусу і самосядомасці.

Аналіз міжнародного аспіту вивчення жестава мови за минулія 40 гадоу, які былі проведени на II Міжнародній конференції «Лінгвістичні права глухих» (г. Москва, 2014) професором Сузан Грегори (старейши лектор Університата Бірменгема, кансултант Фонду The Ear Foundation, г. Нолінгема, Злучанае Каралеўства Валікабрытані і Паўночнай Ірланді), так само свядчить аб тим, што шлях, пройдены більшістю країн у питаннях приманення

і адування жестава мови, з'являється складаным: ад яго неаверу і адмоулення до признання і выкарыстання спачатку у якасі сродку, які суправаджае аусне маулення (калькую жестава маулення), а даятим — у якасі самостойнаго сродку адування у шарагу країн світу.

На гаты час у спецыяльнай лінгвістичнай літаратуры добра вивучаны і апісаны адметныя асаблівасці жестава мов. Даказана, што асоуїні з лінгвістичнаго пункту гледання з'являюцца настолькі складанымі і багатымі, як і мовы слухняны не прыдуманымі тым, хто чує, таму релівація самостойна, незалежна ад мов слухняк, а кількість жестава мов у той ці іншай краіне ніяк не зв'язана з кількістю функцыянальных у ёй слухняк мов.

Устаноулена, што у кожнай краіне, дякуючы прадстаўніцтва глухих, развіваецца нацыянальна жестава мова. Жестава і слухня мовы маюць розны набор правіл для арганізацыі лінгвістичных сімвалаў (слоу і жестау) у граматычна правільных выразі, адрозніваюцца паводле ўтварэння новых лексічных адзнак, пабудовы сказаў.

Жестава мовы не з'являюцца казямовы, або слухня мовы, якія былі пераададены у жестах. Жестава артыкулацыйна, што выкарыстаюцца у якасі даслоўнаго перакладу інфармацыі сродкам мовы жестау глухих, называюць «калькуючае жестава маулення» (термін, уведзены адоумим професорам Г. Л. Зайцавай) [4, с. 27–29].

Існаванне жестава мов, доказ іх значнасці зробілі атуальным вивученне ўласнаасцей гэтых сродкаў камунікації, адукацыі, самаактуалізацыі людзей, які не чуюць. Заканамернасці арганізацыі ЖМ, асаблівасці іх выкарыстання і функцынавання дазваляюць не толькі аразуміць сутнасць выкарыстання знакаў, але і спрыяць павываартаснаму і прадуктыўнаму навучанню жестава камунікації як дяцей з парушенням слуху, так і спецыялістаў, што іх суправаджаюць.

Вивученне юрыдычнаго статусу жестава мов паказвае: шлях іх признання у розных краінах аар'руюцца у залежнасі ад даяржаунай сістэмы і культуры. Паводле садьялінаго дадзены, жестава мовы у сучасным свіце падтрымліваюцца у асоуїнім даяржаўным інстытутам для дяцей з парушенням слуху у выглядзе спецыяльных школ, даярочных садкоу, універсітатаў, навучальных курсаў і г. д. [2, с. 52–56; 5, с. 140–142; 6, с. 26–42]. Палажэнні

Канадцян ААН аб правах інвалідаў разглядаюць ЖМ як асноўны сучасны інструмент супольнасцяў глухих для зашырэння сваіх лінгвістычных, культурных і адукацыйных правоў (даклад прафесара Джозефа Моран, Галадзечы ўніверсітэт, Вашынгтон, ЗША, на канферэнцыі «Лінгвістычныя правы глухих», Масква, 2014). Паўсюдна ажыццяўляецца дзяржаўная падтрымка і абарона жэставых моў [1, с. 144–146; 3, с. 6–37; 5, с. 31–35; 6, с. 26–42; 7].

Грамадзянскія аб'яднанні асацыяцыі глухих ва ўсіх цывілізавааных дзяржавах адстойваюць правы чалавекі з парушэннем слыху, якія дазваляюць яму быць прадстаўніком культурна-лінгвістычнай меншасці і субкультуры мікрасоцыума тых, хто не чуе, развівацца, атрымліваць адукацыю і ўключацца ў макрасоцыум тых, якія чуюць, абараняючыся на розныя спосады камунікацыі (і слоўныя, і жэставыя). Гэтае пытанне ў сваім даследаванні прааналізавала прафесар, доктар лінгвістычных навук Верана Краўснхер (універсітэт Вены, Аўстрыя) [5, с. 36–51]. Педагагічная камісія Сусветнай федэрацыі глухих рэкамендуе ўлічваць унікальнасць святаўспрымання глухих і абараняць на мову жэстаў як на спосады навучання на ўстановах адукацыі, сямейнага выхавання і міжасобных зносін бацькоў і дзяцей з парушэннем слыху. Падкрэсліваюцца важнасць разумення і захавання сучасных спецыяльных навучальных устаноў для дзяцей і моладзі з парушэннем слыху ў якасці культурных адукацыйных цэнтраў, дзе ва ўмовах слоўна-жэставага двужмоўна развіваюцца самаідэнтыфікацыя, самаацэнка і пачуццё ўласнай унікальнасці глухага чалавека, а праблема ізаляцыі вырашаецца праз актыўнае ўзаемадзеянне з макрасоцыумам тых, хто чуе.

Сучасны стан вывучэння жэставых моў вылучыў на пераодні план пытанне аб прызнанні іх нацыянальнага статусу. Іншымі словамі, ці ёсць бразільская, іспанская, амерыканская і іншыя ЖМ? Калі яны ёсць, то яком чынам устаноўлена іх нацыянальная прыналежнасць пры аксіяматычнасці сцвярджэння аб тым, што жэставыя мовы не прыдумані тымі, хто чуе, таму ніяк не залежаць ад слоўных моў?

Ва ўсіх дзяржавах, дзе нацыянальная ЖМ была прызнаная афіцыйна, гэтае пытанне індывідуальна асацыяцыі (федэрацыі) глухих, у асобных выпадках (Швейцарыя, Нідэрланды) — камітаты па адукацыі. При-

значэнню становічага рашэння на дзяржаўным узроўні найперш пачала стварэнне спецыяльных камісій (камітэтаў) з мэтай падрыхтоўкі дакументаў і аргументаў для афіцыйнага прызнання нацыянальнай ЖМ. Стварэння камісій (камітэтаў) на працягу некалькіх гадоў праводзілі даследаванні, вывучалі лінгвістычныя асаблівасці нацыянальнай жэставай мовы (НЖМ), распрацоўвалі слоўнікі, сістэму падрыхтоўкі перакладчыкаў мовы жэстаў, метадыку на выкладання, парамаду, выкарыстання ў адукацыі і інш.

Сучасныя даследаванні змяшчаюць шматлікія ўказанні на існаванне нацыянальна маржаваных жэставых моў. Устаноўлена, што яшчэ ў сярэдзіне XVIII стагоддзя атрымала распаўсюджванне амерыканская ЖМ, якая раней атрымала назву «амслен» (ASL). Існуюць таксама шведская (SSL), фінская (SVK), французская ЖМ (LSF), брытанская (BSL) мовы жэстаў і інш. [6; 7; 8]. Праснаваюцца прамыя залежнасці паміж ступенню распрацаванасці пытання НЖМ у краіне, прадстаўлення вынікаў выкарыстання ЖМ у культурна-адукацыйнай прасторы і аб'ёмам дзяржаўнай абароны НЖМ у канкрэтнай краіне. Так, скандынаўскія дзяржавы — Швецыя і Фінляндыя — першымі ў Еўропе індывідуальна пытанне прызнання статусу НЖМ у сваіх краінах, і ў іх на дадзены момант канстатуюць самыя працяглыя эксперыменты ў галіне білінгвістычнай адукацыі глухих. У Францыі гістарычна развіваюцца так званыя мімічны метады навування, Амерыка ў асобе прафесара У. Стокку выступіла першаадкрывальніцай у падыходзе да вывучэння ЖМ з пункту гледжання структурнай лінгвістыкі [3, с. 55–64].

У цяперашні час распрацавана сусветная сістэма абзначэння нацыянальных моў жэстаў. Еўрапейскім Цэнтрам (г. Эрбрэ, Каралеўства Швейцыя) створаны сайт www.spreadthesign.com, які уяўляе сабой самы буйны ў свеце міжнародны слоўнік. У яго склад уваходзяць нацыянальныя жэставыя мовы больш за 40 краін: шведская (SSL), нямецкая (DGS), французская (LSF), руская (RSL), італьянская (LIS), японская (JSL), фінская (SVK), міжнародныя жэсты (IS), украінская, астонская, кітайская і інш., а з 2016 года і беларуская жэставая мова (малюнак 1). Лексіка слоўніка ўключае больш 15 300 жэстаў і жэставых выказванняў (аб'яднаных у 40 тэматычных раздзелаў — дактылапа-

тні, аў, сям'я, прырода і інш., тэрміналогічны слоўнік), аналіз якіх дазваляе ўбачыць падобнасць і адрозненне нацыянальных жэставых моў [8].

Устаноўлена, што існаванне ЖМ у той ці іншай краіне практычна ніх не звязана з моўнай сітуацыяй у ёй. Так, краіны, якія выкарыстоўваюць адну гукавую мову, могуць мець даве і больш жэставых моў.

Напрыклад, у сучаснай Аўстрыі і Германіі выкарыстоўваецца нямецкая мова, але існуюць даве не звязаныя адна з адной жэставыя моў: аўстрыйская (сп. DGS) і германская (сп. German Sign Language). Яе ёсць і маленка і, нацыянальная прыналежнасць жэставых моў (у тым ліку — асобна нямецкая, аўстрыйская і германская, руская — як расійская і беларуская) адлюстравана і ў структуры самога аб'екта на дэдакты момант у свеце слоўніка нацыянальных жэставых моў на сайце www.spreadthesign.com [8].

За апошнія дзесяцігоддзі ў некаторых краінах жэставыя моў былі прызнаны ў якасці адной з афіцыйных дзяржаўных моў (нямецкая жэставая мова ў 2002 г., брытанская ў 2003 г. і г. д.). У краінах, якія маюць даве і больш афіцыйных/дзяржаўных моў, такімі былі прызнаны некалькі НКМ: у Бельгіі — фламандская і баярыска-французская (з 2003 г.), у Вялікабрытаніі і Ірландыі — брытанская і ірландская (з 2004 г.) [1, 3, 5, 7]. У той жа час пры палілінгвазнамай моўнай сітуацыі можа

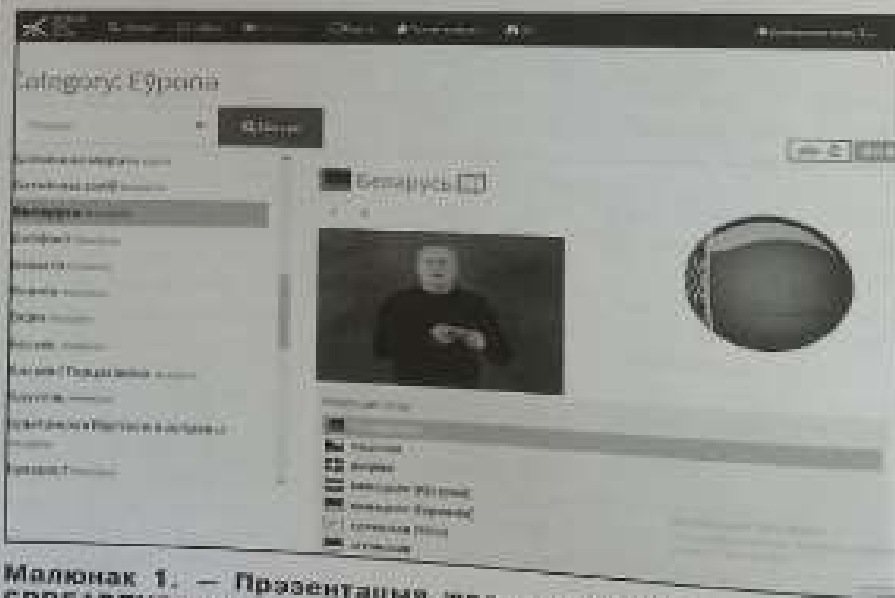
існаваць адна агульная жэставая мова. Напрыклад, у ПАР, дзе маюць месца 11 розных афіцыйных моў, існуе адна-адзіная ЖМ.

У Рэспубліцы Беларусь жэставая мова афіцыйна зацверджана ў «Законе аб спецыяльнай абароне інвалідаў у Рэспубліцы Беларусь» (1991) як сродак зносін і навучання глухіх грамадзян. У краіне шмат створана для пераасансавання і шырока маўленчага развіцця дзіцяці ва ўмовах цяжкай сыхалой дэпрывацы [6, 7], вялікай увага надаецца пытанням абароны сацыяльных, адукацыйных, культурных і палітычных правоў людзей з парушэннем сыху. Яны ідэнтыфікуюцца сябе членамі мікрасоцыума Грамадскага аб'яднання «Беларускае таварыства глухых», якое валодае сваёй культурай, 90-гадовай гісторыяй і мовай і налічвае на дзёны момант каля 9 000 чалавек [9].

Ва ўмовах суверэннай дзяржавы з'яўляся магчымай, а таксама аб'ектыўнай неабходнасць прызнання статусу беларускай мовы жэстаў на дзяржаўным узроўні. У нарматыўных дакументах у дачыненні да сістэмы жэставых зносін глухіх у Рэспубліцы Беларусь выкарыстоўваецца абазначэнне «жэставая мова», «жэставая маўленне» і яго нацыянальны характар не пазначаны. Дзяржаўнымі мовамі ў краіне з'яўляюцца артыкулам 17 Канстытуцыі з'яўляюцца руская і беларуская (слоўныя) мовы. Жэставая мова, што выкарыстоўваецца ле

носцамі на тэрыторыі Беларусі, налада прыкметамі паўнаважнай знакавай сістэмы, як і іншыя (блізкароднасныя і няроднасныя) жэставыя мовы розных краін свету, а ў сітуацыях зносін мае шмат агульнага з рускай жэставай мовай.

Статус жэставай мовы легалізаваны ў адукацыйнай прасторы: «Адукацыйны працэс пры рэалізацыі адукацыйных праграм спецыяльнай адукацыі для навучэнцаў з парушэннем сыху (глухіх)

Малюнак 1. — Прэзентацыя жэсту «Беларусь» у слоўніку SPREADTHESIGN

слабачуючых са стратай слыху ў межах 70–90 дэцыбел) арганізуюцца на беларускай або рускай (пісьмовая, вусная, дактыльная формы) і жэставай мовах» (арт. 268, п. 20 Кодэкса аб адукацыі Рэспублікі Беларусь).

Вывучэнне лінгвістычных адрозненняў, іх колькасці і якасці ў рускай і беларускай жэставых мовах, якія дазваляюць вызначыць і ахарактарызаваць феномен «беларуская жэставая мова», з'яўляецца актуальнай і надзвычай важнай задачай, што вырашваецца ў фармаце фундаментальных навуковых даследаванняў. Адно з іх з 2021 года праводзіцца ў рамках галіновай тэмы Міністэрства адукацыі «Навукова абгрунтаваць феномен беларускай жэставай мовы і распрацаваць канцэптуальныя асновы стварэння тэматычных слоўнікаў жэставай мовы» (№ ГР 20211511 ад 2021/05/24).

Прыведзеная сітуацыя ўскладняе адказ на пытанне аб нацыянальнай прыналежнасці блізкароднасных жэставых моў. Як вынікае з тэрмінаў, на першы план вылучаюцца тэрытарыяльная прыкмета, а таксама прыкмета тытульнай нацыі. Ці могуць быць пры вырашэнні нацыянальнай прыналежнасці той ці іншай жэставай мовы прыцягнуты яе лінгвістычныя паказчыкі?

Паспрабуем разгледзець гэта на прыкладзе блізкароднасных жэставых моў глухх Расіі (РЖМ) і Беларусі (БЖМ) з выкарыстаннем інтэрнэт-слоўніка <https://www.spreadthesign.com/ru.by/search/>, тэматычнага слоўніка Р. Н. Фрадкінай «Гаворачыя рукі» (2001) і «Руска-беларускага слоўніка жэставай мовы» (2006), у якіх

прадстаўлены розныя варыянты перадачы жэстаў — малюнкi, фатаграфіі, сістэма пісьмовага кадзіравання, відэафайлы (4; 6; 10; 11; 12) (табліца).

Як паказана ў табліцы, моўныя адзіны слоўнай і жэставай мовы маюць розную сенсорную прыроду, спосабы апасродкавання і сродкі апісання рэальнасці. У сучасных відэарэсурсах магчымы аналіз у выбраных моўных адзінак у двох і больш нацыянальных жэставых мовах зручна прадстаўлена ў слоўніку www.spreadthesign.com (пасля выбару мовы і сцяга, напрыклад, беларускай, на экран можна вывесці дадатковае акенца, у якім адлюстравана жэсты з іншай нацыянальнай мовы) (малюнак 2).

Пры супастаўленні лексічных, граматычных і сінтаксічных сродкаў у блізкароднасных жэставых мовах — рускай, беларускай, украінскай — відавочна, што найбольшая колькасць адрозненняў, якія дазваляюць гаварыць аб нацыянальнай прыналежнасці, на дадзеным этапе даследавання прасочваюцца на лексічным узроўні.

Вакол тэрміна «беларуская жэставая мова» ў цяперашні час разгарнулася ажыўленая дыскусія як у сістэме адукацыі, так і ў галіне заканадаўства. Беларускае таварыства глухх ініцыюе ўвядзенне вышэйпрыведзенага абазначэння ва ўсе дзяржаўныя нарматыўна-прававыя дакументы («Закон аб сацыяльнай абароне інвалідаў», «Кодэкс аб адукацыі» і інш.). У назве вучэбна-праграмнай дакументацыі, якая выкарыстоўваецца для вучэбнага плана беларускіх спецыяльных школ для дзяцей з парушэннем слыху, нацыянальным характар жэставай мовы не знаходзіць свайго адлюстравання: навучэнцы развіваюць лінгвістычную кампетэннасць на прадметах «Жэставая мова» і характэрных занятках «Развіццё жэставага маўлення» (сайт Нацыянальнага адукацыйнага партала РБ. — Рэжым доступу : <https://adu.by/ru/home/page/obrazovatelnyj>

Малюнак 2. — Параўнанне моўных адзінак рускай і беларускай жэставых моў

Таблица. — Моўныя адзіны руска-беларускай слоўнай і жэставай моў

Адзіны мовы		Матэматычны пазначальны маркіроўкі
слоўнай	жэставай	
Гук (фонема)	Харэма (кішэма)	Зьмены элемэнта харэмы. Напрыклад, жэст [камі] у РЖМ пазначаюць трыма раскрытымі пальцамі, якія злучаюцца; у БЖМ — пачыно пальцамі (https://www.spreadthesign.com/ru.by/search/)
Морфэма	Візуальна-прасторавы сэнс-распазнавальны пашырэны жэст	Зьмены напярэмку далоўі, пальцаў, характары руху, дэманстрацыя, міміка, а таксама дэталі жэсту. Напрыклад, для абазначэньня жэстаў-прыкмет [добры] у РЖМ выкарыстоўваюцца сэнсараспазнавальны адваручы аджэстаўны жэст (<i>добра</i>). У БЖМ жэсты, якія абазначваюць прыкметы, адрашчываюцца ад жэстаў-назоўнікаў і з'яўляюцца двухручнымі: ад асноўнага жэсту дадаюцца пазначальны жэст (з каранёвай «Ф» або «Ф», дактылемай) як аднасьленне жэсту-намінатыва [добра], [шлях], [адвацца] да пэўнага кантэксту аб'екта [добра], [шлях], [адвацца] і інш. (https://www.spreadthesign.com/ru.by/search/by-category/12/handkerchief/)
Слова як лексічная адзінка	Жэст як лексічная адзінка	Ушэрадкаваны, пластычны, абмалеўваючы, імітацыйны маркеры. Зьмены формы рукі (каранёвай дактылемай) у складзе жэсту. Напрыклад, адваручы жэст з каранёвай дактылемай «Ф» зьявіцца абмалеўваючы вусы. У РЖМ ён пазначае кошку (слоўнік «Гаворачыя рукі», с. 278), у БЖМ — <i>вус</i> .
Фразеалагізм	Злучэньне жэстаў	Выкарыстаньне розных камбінацыяў жэстаў, якія перадаюць абавязкова лічэбны, напрыклад, <i>трымаць сабе ў руках</i> ; у РЖМ — спалучэньне жэстаў [трымацца + добра]; у БЖМ — [лічэбны прыкметы + палец]
Сьлёзы	Жэст, злучэньне жэстаў	Напрыклад, для выразу гэтага «Нічога сабе», «вау, ух ты!» і ў РЖМ, і ў БЖМ б'юць наперад двухручнымі пазначальнымі і адварачанымі формамі рукі з адкрытай далонькай і выстрапанымі ўверх пальцамі. У БЖМ дадаткова прастануць яшчэ два варыянты — з той жа формай, але навірункам пальцаў уніз, а таксама з «Ф»-дактылемай (https://www.spreadthesign.com/ru.by/search/by-category/197/idiomy-i-vyrazheniya-rechevye-oboroty/)
Слова як марфалагічная адзінка	Жэст як марфалагічная адзінка	Выкарыстаньне падыходу «ад значэньня да формы», «ад сэнсу да ськату». І ў РЖМ, і ў БЖМ у жэстах, якія абазначваюць катэгорыі колькасьці, часу, м'яксьці і інш., змяняюцца формы рукі, дадаюцца навірункі далоні, пальцаў, руху, пазначальныя прасторы і інш.
Саоназлучэньне	Жэставае канструюванне	Спецыфічныя фармальна-граматычныя пазначальны — спосабы выразэньня колькасьцяў, часавых, прастораных, мэтавых і іншых сэнсавых адносін у жэставах канструюваных
Сьвяз	Жэставае выкавынаньне	І ў РЖМ, і ў БЖМ сьвязаньне адносін выгукваюцца з дапамогай паралю жэстаў і граматычных прасторы (https://www.spreadthesign.com/ru.by/search/by-category/36/pryvetstviya-i-obshchie-frazy/)
Тэкст	Жэставае азначэньне	«Прасторавыя і кінематэграфічныя матэматычныя складаньні і адначасова прэзынтавае выкавынаньне думак» [1, с. 98] сродкаў мовы жэстаў.

process-2021-2022-uchebnyj-god/izvestial-
vov-obrazovanie-2021-2022.html. — Дата
доступу : 14.10.2021).

На працягу шэрагу гадоў у Рэспубліцы Беларусь праводзілася даследаванні жэ-
ставай мовы ў якасці сродку навучання,
выхавання і развіцця нячуючых школьні-
каў. У публікацыях айчынных навукоўцаў
бачыцца даследаванне аб тым, што ЖМ, якой кары-
стаюцца ў зносінах і навучанні ў спе-
цыяльных школах для дзяцей з парушэн-
нем слыху, валодае ўсімі характарысты-
камі пазнавальнай моўнай сістэмы [6;
7; 9; 10; 11]. Яна мае асаблівасці лексікі і
граматыкі, візуальна-прасторавую спецы-
фіку пабудовы выказвання, атымалогію і
універсальнасць жэстаў, адлюстроўвае здоль-
насць да «граматызацыі прасторы», матэ-
рыялізуецца ў жэстава-лагічным мысленні
яго карыстальнікаў. Разуменне лінгвістыч-
ных асаблівасцей мовы жэстаў (у параў-
нанні з тэкстам) спрашчае шлях да авла-
дання слоўным маўленнем у нячуючых
школьнікаў. Для сурдапедагагаў гэта забя-
спечвае прадуктыўную камунікацыю з
нячуючымі ўдзельнікамі адукацыйнага
працэсу і пільмовае прымяненне мовы
жэстаў як сродку выхавання і развіцця
навучэнца з парушэннем слыху. Актуаль-
най становіцца задача навукова абгрун-
таванага зместу і тэхналогіі стварэння
таматычных слоўнікаў беларускай жэста-
вай мовы для фасілітацыі моўнай (палі-
лінгвальнай) падрыхтоўкі нячуючых наву-
чэнцаў і працэсу засваення (васнаван-
ня) сродкам мовы жэстаў імі навучаль-
нага матэрыялу агульнаадукацыйных
прадметаў.

Уся гэта падкрэслівае дыдактычную каш-
тоўнасць і камунікатыўную значнасць фе-
нomenу мовы жэстаў, якой карыстаюцца бе-
ларусы. Прадстаўнікі Беларускага тавары-
ства глухых — нечуючая і тая, што чуець — у
сваіх зносінах апелюць да мовы, вельмі
падобнай да той, якой карыстаюцца прад-
стаўнікі Усерасійскага грамадства глухых, але
усё ж маючай шэраг адрозненняў. Іх коль-
касць, лінгвістычная значнасць для вызнач-
нення нацыянальнай прыналежнасці, зацвер-
джання статусу мовы, якая выкарыстоўва-
ецца ў субкультуры Беларускага грамадства
глухых, у цяперашні час выступаюць прад-
метам даследавання. У мовазнаўстве вядо-
ма, што нацыянальнае прыналежнасць мо-
гуць таксама азначаць канвенцыянальныя,
палітычныя, сацыяльныя, культурныя, ментальныя
ідэалогіі і паказчыкі, якія нале-
жыць разгледзець і звычыць у бліжэйшай
перспектыве.

Неабходнасць спецыяльнага даследа-
вання феномена «беларускае жэставае
мова» абумоўлена задачай фарміраван-
ня ва ўмовах суверэннай дзяржавы на-
цыянальнай самасвядомасці глухых люд-
зей, у структуры якой найважнейшым
элементам з'яўляецца моўная свядо-
масць. Такім чынам, вылучаецца яшчэ
адно праблемнае поле для вывучэння:
моўная асоба нячуючага беларуса —
носьбіта жэставай мовы, які валодае лаў-
ным тыпам візуальна-прасторавога мы-
слення, моўнай свядомасці, камунікацый-
на-маўленчыя паводзін і слоўна-жэста-
вага духмоўя ў краіне, якое фарміруецца
ў складаных умовах, дзе прызнаны даве
дзяржаўная (слоўная) мова.

Літаратура

1. Сякс, О. Зримые голоса / О. Сякс ; пер. с англ. А. Н. Анзора. — М. : АСТ, 2014. — 286 с.
2. Билингвизм: роль жестового языка в языковом и когнитивном развитии детей с нарушен-
ным слухом : сб. статей / под ред. А. А. Миллабиу, Э. А. Бойцовой ; пер. с англ.
И. А. Чистовой. — СПб. : Реноме, 2017. — 168 с.
3. Современные аспекты жестового языка : сб. статей / сост. А. А. Комарова. — М., 2006. — 277 с.
4. Зайцева, Г. Л. Жестовая речь : диктлология : учеб. пособие для студентов вышш. учеб.
заведений / Г. Л. Зайцева. — М. : Владос, 2000. — 192 с.
5. Лингвистические права глухих : материалы Междунар. конференции «Лингвистические пра-
ва глухих : государственная поддержка, изучение и применение жестового языка». Москва,
22—23 мая 2007 г. / сост. : А. А. Комарова, Н. А. Чаушман. — М. : ООО ВОО, 2008. — 514 с.
6. Русакович, И. К. Методика развития жестовой речи : учеб.-метод. пособие / И. К. Русакович,
Т. А. Григорьева. — Белорус. гос. пед. ун-т. — Минск : БГПУ, 2020. — 144 с.
7. Русакович, И. К. Альтернативные подходы к использованию жестового языка в образовании
неслышащих на современном этапе / И. К. Русакович, Е. В. Рахманова // Педагогическая
наука и образование. — № 2 (35) — 2021. — С. 83—91.
8. Сайт проекта «Распространим жест!» [Электронный ресурс] // Международный интернет-
словарь жестовых языков Sign language dictionary-SPREADTHESIGN. — 2016. — Режим дос-
тупа : <https://www.spreadthesign.com/be/>. — Дата доступа : 14.06.2021.

9. Мелеховіч, В. Ф. Історія глухих Беларусі : історіяграфія праблемы / В. Ф. Мелеховіч // *Образование и наука в XXI веке : сборник науч. тр. БГПУ. — 2018. — № 1. — С. 121—129.*
10. Вideoкурс «Жесты» : компьютерная система [Электронный ресурс]. — Минск : Акад. МВД, 2009. — 1 электрон. opt. диск (DVD-R).
11. Димский, Л. С. Изучаем жестовый язык : пособие для студентов дефектол. фак. пед. ун-тов / Л. С. Димский. — Минск : НМЦентр, 1998. — 136 с.
12. Фрадкіна, Р. Н. Говорящие руки : тематический словарь жестового языка глухих России / Р. Н. Фрадкіна. — М. : Моск. гар. орг. ВОГ, 2001. — 597 с.

Матэрыял паступіў у рэдакцыю 18.10.2021.

DETERMINING THE NATIONAL IDENTITY OF SIGN LANGUAGE IN THE REPUBLIC OF BELARUS

Irina K. Rusakovich, Associate Professor of the Department of Correction and Development Technologies of the Institute of Inclusive Education of the Belarusian State Pedagogical University Named after Maxim Tank, Cand. Sci. (Pedagogy), Associate Prof.; 140105@bnu.by

Tatiana G. Trafimovich, Professor of the Department of Linguistics and Linguodidactics of the Belarusian State Pedagogical University Named after Maxim Tank, Dr. Sci. (Philology), Prof.

The article deals with the problem of studying the sign language of Belarus in the context of recognizing its national identity. An attempt is made to establish a territorial feature of distribution, as well as features of the titular nation, according to which in most civilized countries of the world national sign languages are recognized as full-fledged linguistic systems that have become means of communication for deaf citizens. Aspects of the scientific consideration of the phenomenon of the Belarusian sign language, the state and prospects for studying its linguistic, social, correctional-educational and national content are analyzed.

Keywords: national sign language; Belarus; status; deaf; linguistic; social; correctional and educational; national content.

References

1. Saks, O. Zhnyo gotava / O. Saks ; per. s angl. A. N. Anyera. — M. : AST, 2014. — 286 s.
2. Bilingvizm : rol' zhestovogo yazyka v yazykovom i kognitivnom razviti dety s narušennym sluhom : sb. statej / pod red. A. A. Mal'binu, Z. A. Bol'shevoi ; per. s angl. L. A. Chistovich. — Spb. : Reforma, 2017. — 168 s.
3. Sovremennye aspekty zhestovogo yazyka : sb. statej / sost. A. A. Komarova. — M., 2006. — 277 s.
4. Zajceva, G. I. Zhestovaya rech' : daktilologiya : ucheb. posobie dlya studentov vyssh. ucheb. zavedenij / G. I. Zajceva. — M. : Voenizdat, 2000. — 192 s.
5. Lingvističeskie povi gluhih : Materialy Meždunarodnoj konferencii «Lingvističeskie pravi gluhih : gosudarstvennaya podderžka, izučenie i primenenie zhestovogo yazyka», 22–23 maja 2007, Moskva / sost. : A. A. Komarova, N. A. Chaus'yan. — M. : OOO VOГ, 2008. — 514 s.
6. Rusakovich, I. K. Metodika razvitiya zhestovoj reči : ucheb.-metod. posobie / I. K. Rusakovich, T. A. Grigor'eva. — Belarus. gos. ped. un-t. — Minsk : BGPU, 2020. — 144 s.
7. Rusakovich, I. K. Alternativnye podhody k ispol'zovaniju zhestovogo yazyka v obrazovanii neslyšashchih na sovremenom etape / I. K. Rusakovich, E. V. Rahmanova // *Pedagogičeskaja nauka i obrazovanie. — № 2 (35). — 2021. — S. 83–91.*
8. Sajt proekta «Rasprostraneni zhestov» // *Meždunarodnyj internet-slovar' zhestovogo yazyka SPREADTHESIGN* [Elektronnyj resurs]. — 2018. — Režim dostupa : <http://www.spreadthesign.com/be/>.
9. Mel'khovici, V. F. Istoriya gluhih Belarusi : istoriografija problemy / V. F. Mel'khovici // *Obrazovanie i nauka v XXI veke : sb. nauch. tr. BGPU. — 2018. — № 1. — S. 121–129.*
10. Videokurs «Zhesty» : komp'yuternaya sistema [Elektronnyj resurs]. — Minsk : Akad. MVD, 2009. — 1 elektron. opt. disk (DVD-R).
11. Dimskij, L. S. Izučаем zhestovoj jazyk : posobie dlya studentov defektol. fak. ped. un-ov / L. S. Dimskij. — Minsk : NMCentr, 1998. — 136 s.
12. Fradkina, R. N. Gоворящие руки : тематический словарь жестового языка глухих России / R. N. Fradkina. — M. : Mosk. gar. org. VOГ, 2001. — 597 s.

Submitted 18.10.2021.

ОПУБЛИКОВАНО:

Русаковіч, І. К. Да пытання аб вызначэнні нацыянальнай прыналежнасці жэстай мовы ў Рэспубліцы Беларусь // І. К. Русаковіч, Т. Р. Трафімовіч //

Педагогическая наука и образование. – № 1 (38). – 2022. – С. 37 – 44. (статья
ВАК)